

Овчаренко Владислава Сергіївна,

студентка факультету юстиції, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, вулиця Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, e-mail: VladislavaOvcharenko@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1493-8468>.

ПРАВОВА ДОКТРИНА І НАУКА: ТЛУМАЧЕННЯ, ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. В Україні спостерігається значуща роль правової науки, яка зумовлена передусім становленням нашої держави як демократичної, соціальної, правової, яка відповідає стандартам верховенства права, забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Саме тому актуальним на сьогодні виступає розвиток і удосконалення науки і правової доктрини в Україні. В даній статті було проаналізовано сутність правової доктрини, її тлумачення різними науковцями, зв'язок правової доктрини і науки та проблемні моменти реалізації положень правової доктрини на практиці. Було зроблено висновок, що під правовою доктриною слід розуміти наукові статті, монографії, рекомендації, коментарі відомих вчених-правників, зокрема членів Науково-консультативної ради, які можуть використовуватися суддями Верховного Суду та Конституційного суду України при формуванні своїх правових позицій та як підстава для своїх майбутніх рішень. Також було встановлено, що правова доктрина як сукупність важливих для держави і суспільства розробок оцінюється вище за юридичну науку. Доктрина завжди формується з урахуванням особливостей правової системи та основних правових традицій держави, що дозволяє найбільш якісно і повно врегулювати потреби держави шляхом пропонування варіантів розв'язання проблем, які виникають у процесі її розвитку. Було проаналізовано роль доктрини, що передусім проявляється у формуванні розуміння права та визначеності в реалізації положень закону, а також в усталенні ідеального образу права, необхідності реформування і удосконалення галузей та інститутів права. На кінець було підсумовано, що саме за допомогою правової доктрини поняття, принципи та конструкції, що виробляються юридичною наукою набувають ясності та визначеності і можуть використовуватися судами як підстава для правових висновків. Тому правову доктрину виправдано можна вважати засобом впливу на правову систему через діяльність вчених-правників.

Ключові слова: правова доктрина, наука, правовий висновок, правове регулювання, Науково-консультативна рада.

Ovcharenko Vladislava Serhiivna,

Student at the Faculty of Justice, Yaroslav Mudryi National Law University, 77 Pushkinska Street, Kharkiv, 61024, e-mail: VladislavaOvcharenko@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-1493-8468>

LEGAL DOCTRINE AND SCIENCE: INTERPETATION, PROBLEMS OF USING

Abstract. In Ukraine, there is a significant role of the legal science, which is conditioned primarily by the establishment of our state as a democratic, social, legal, which complies with the standards of the rule of law, ensuring and protecting human and civil rights and freedoms. That is why the development and improvement of science and legal doctrine in Ukraine are topical today. This article discussed the essence of the legal doctrine, its interpretation by various scholars, the connection of the legal doctrine and science and the problematic moments of the implementation of the provisions of the legal doctrine in practice. It was concluded that the legal doctrine should be understood as scientific articles, monographs, recommendations, comments of well-known legal scientists, in particular members of the Scientific Advisory Council, which can be used by judges of the Supreme Court and the Constitutional Court of Ukraine in forming their legal positions and as a basis for their future decisions. It was also found that the legal doctrine as a combination of developments important for the state and society is assessed above the legal science. The doctrine is always formulated taking into account the peculiarities of the legal system and the basic legal traditions of the state, which allows to regulate the needs of the state in the most qualitative and complete way by offering options for solving problems arising in the process of its development. The role of the doctrine, which is manifested primarily in the formation of understanding of the law and definition in the implementation of the law, as well as in

the establishment of the ideal image of the law, the need to reform and improve the branches and institutions of law, was analyzed. At the end, it was concluded that it was through the legal doctrine that the concepts, principles and designs produced by the law science acquire clarity and definition and can be used by the courts as a basis for legal conclusions. Therefore, the legal doctrine can be justified by means of influence on the legal system through the activity of the legal scientists.

Key words: legal doctrine, science, legal opinion, legal regulation, Scientific Advisory Board.

Постановка проблеми. Питання правової доктрини є досить актуальним для України, враховуючи її величезну роль для правотворчості. При цьому використання доктринальних підходів в правозастосовній діяльності ще раз підкреслює тенденцію розвитку правової системи України в сторону романо-германської правової сім'ї. Правова доктрина активно використовується Верховним Судом при формулюванні висновків щодо правильного застосування норм матеріального та процесуального права та Конституційним Судом України як аргумент у мотивувальній частині.

Так, частиною 7 ст. 404 Цивільно-процесуального кодексу України закріплено, що після передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду визначений у ній суддя-доповідач за необхідності може звернутися до відповідних фахівців Науково-консультативної ради при Верховному Суді задля отримання наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати [7]. У статті 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, в свою чергу, що Науково-консультативна рада утворюється при Верховному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Верховного Суду, що потребують наукового забезпечення. Аналогічні положення закріплені у Законі України «Про Конституційний Суд». Так, статтею 41 Закону регламентовано створення Науково-консультативної ради при Конституційному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Конституційного Суду, що потребують наукового забезпечення. А частиною 3 статті 69 закріплено, що з питань, винесених на розгляд Суду, до Сенату або Великої палати можуть подаватися письмові обгрунтовані юридичні висновки (*amicus curiae*) [8]. Як правило, такі висновки подаються кафедрами або окремими викладачами вищих навчальних закладів у сфері права, які висловлюють свою позицію щодо питання, яке розглядається Судом. При цьому питання про долучення таких висновків

до справи та їх розгляд Суд вирішує на власний розсуд.

Конституційний Суд у своєму рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання), характеризуючи принцип верховенства права, акцентував, що одним із його проявів є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Тобто доктринальні доробки можна вважати одним з проявів права в контексті реалізації принципу верховенства права. Варто відмітити, що Конституційний Суд досить активно використовує доктрину у мотивувальній частині своїх рішень. Як пише М. Орзіх: «Зазвичай у мотивувальній частині, що є «головною у рішенні» КСУ та «в якій він закладає правові позиції» (з окремої думки судді Конституційного Суду України В. Кампастосовно Рішення Конституційного Суду України від 9 лютого 2010 року № 4 рп/2010), наводиться обгрунтування доктриною або правовою позицією, що має зміст та значення правової доктрини, за формулою: «Конституційний Суд України виходячи з ... правової доктрини ... та своєї позиції» (пункт 4.3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23 рп/2010 у справі про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху)». При цьому у зарубіжних країнах ці формулювання іноді підносяться до рівня закону [5].

У законодавстві України відсутнє нормативне положення щодо значення й ролі доктрини під час прийняття актів Конституційним Судом України. Останнім часом активне використання правової доктрини помітне у рішеннях Верховного Суду, який часто посилається на римські максими. В. Крат таку практику пояснює тим, що чинне законодавство не містить відповідей на всі запитання, які виникають у сфері приватного права та й в цілому неможливо все врегулювати законом. Тому суди у своїй практиці застосовують римські максими, які формувалися протягом століть та в основі яких перебувають добро-

совісність, справедливість і розумність [10]. При цьому офіційно правова доктрина не є джерелом права за законодавством України, і можливості її використання судами на сьогодні є досить обмеженими та потребують детальнішого регулювання. В даній статті спробуємо проаналізувати проблеми використання правової доктрини та можливі шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях таких вчених, як І. Семеніхін [3], А. Шевченко та М. Кармаліта [4] досліджувалися питання сутності правової доктрини та її вплив на правотворчий процес. Проблеми перетинання правової доктрини з наукою та діяльністю Верховного Суду та Конституційного Суду України вивчали М. Костицький [1, С. 25], М. Орзіх [5], В. Уркевич й М. Шумило [2], В. Крат [10] та інші. У наведених дослідженнях аналізується практика застосування та проблемні моменти реалізації положень правової доктрини та науки на практиці. Водночас питання застосування правової доктрини в Україні потребують подальшого вивчення і розробки.

Мета статті – зважаючи на недостатній рівень нормативного врегулювання питання правової доктрини, а також певні проблеми, з якими стикаються суди при реалізації доктринальних положень, ціллю дослідження є аналіз сутності правової доктрини, практики її застосування в Україні та розробка пропозицій щодо вдосконалення законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи той фактор, що Україна тяжіє до романо-германської правової сім'ї, цілком логічно, що правова доктрина відіграє важливу роль у її правовій системі, адже в країнах континентальної сім'ї вона виступає джерелом права. Згідно з законодавством України правова доктрина не є офіційним джерелом права, але є необхідною для правотворчості. Цим пояснюється відсутність нормативного закріплення поняття «правова доктрина» на законодавчому рівні, але це не означає неможливість її використання судами та правознавцями. Так, наприклад, Верховний Суд як суд касаційної інстанції часто називають судом права, обов'язком якого є формулювання висновків щодо правильного застосування норм матеріального та процесуального права, в основу яких покладаються і наукові знання у сфері права, що являють собою правову доктрину. Конституційний суд України також часто в своїх рішеннях використовує доктрину, якою здебільшого мотивує своє рішення, використовуючи її як аргумент у мотивувальній частині.

В цілому правову доктрину можна охарактеризувати як одичне важливе правило, теорію, правовий принцип, якого слідують у сфері права. Доктор юридичних наук і суддя Конституційного суду у відставці М. Костицький в одній із своїх наукових робіт «Конституційний суд і правова доктрина» зазначив наступне: «Філософсько-правова суть правової доктрини полягає в обґрунтуванні, поясненні соціальних феноменів з позицій етики і права, конституційно-правова суть правової доктрини – у виявленні змісту, характеристик, особливостей принципів, понять і категорій конституційного права. Правові доктрини в практиці Конституційного Суду – це використання теорій, гіпотез, концепцій, розроблених окремими вченими чи науковими колективами (іноді на замовлення КСУ) для обґрунтування рішень, висновків і ухвал, які виносить Суд». На його думку, правова доктрина є позицією виключно висококваліфікованого вченого або наукового колективу [1, с. 25]. Суддя Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду Віталій Уркевич та заступник керівника департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду Михайло Шумило у спільній статті «Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання» прийшли до висновку, що правова доктрина як джерело наукових знань – це зумовлена характером правової культури суспільства цілісна і логічно узгоджена сукупність визнаних юридичною спільнотою ідей та наукових поглядів на право, що є основою професійної правосвідомості та концептуальним підґрунтям нормотворчої, правозастосовної, правотлумачної діяльності. Також науковці зазначили, що доктрина є сполучною ланкою між правником і правовою нормою, і що не існує обмежень щодо використання як вітчизняних наукових праць, так і іноземних [2]. Семеніхін І. В. зазначає, що доктрина має загальнозначущий характер, який проявляється у тому, що, з одного боку, вона формується відповідно до ідейно-ментальних особливостей правової системи, відображає національні правові традиції, а з іншого, – відображає потреби соціально-економічного, політико-правового розвитку конкретної держави та її правової системи, пропонує конкретні шляхи вирішення проблем, що виникають у процесі розвитку останніх [3]. А. Є. Шевченко і М. В. Кармаліта стверджують, що формування правової доктрини відбувається на основі даних про об'єктивні закономірності існування, взаємодії й розвитку правових явищ, що є основною причиною її високого авторитету, передумовою для легітимації доктринальних

положень у правосвідомості юридичної спільноти, і як наслідок – сприйняття юридичною практикою, у тому числі можливого офіційного визнання державою (наприклад, шляхом включення того чи іншого доктринального положення до тексту закону) [4]. М. Орзіх у своїй роботі влучно процитував слова І. Канта про те, що «юристи все ще шукають визначення права», зазначивши, що вони є актуальними і сьогодні. Також у роботі виділяються окремі висновки Конституційного Суду України, зокрема щодо того, що «право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права...» (рішення від 2 листопада 2004 року № 15 рп/2004). Тобто автором на підставі висновків КСУ робиться акцент на необхідності та важливості правової доктрини [5]. Отже, в цілому правову доктрину варто розглядати як сукупність наукових ідей про право, які визнаються юридичною спільнотою і являють собою базис для нормотворчої, правозастосовної та правотлумачної діяльності.

Аналізуючи тему науки та правової доктрини, варто зазначити, що в Україні достатньо розвинена правова наука, що зумовлено наявністю великої кількості освічених правників. При цьому внесок в розвиток правової науки роблять не лише професійні вчені-юристи, а й студенти юридичних вишів, які кожного року публікують значну кількість наукових робіт зі своїми поглядами на ті чи інші проблеми. Студенти прямо не можуть бути творцями правової доктрини, але їх ідеї можуть бути почуті вченими-правниками на наукових конференціях і взяті для удосконалення і оформлення як підходів до розв'язання актуальних проблем юридичної практики. В цілому будь-яка правова доктрина починається з оригінальної ідеї щодо регулювання певного питання, яка оформлюється у науковій роботі і обговорюється науковцями на наукових конференціях чи так званих «круглих столах». Процес розгляду та удосконалення такої ідеї може тривати роками, але головною ціллю є отримання підтримки та загального визнання її правниками. Відтак логічним завершенням всього цього процесу є розробка концептуально та методологічно узгодженого вчення про право, його галузі та інститути. Таким чином, процес формування правової доктрини є досить складним, довготривалим і передбачає злагоджену

співпрацю науковців щодо розробки і впровадження в життя нових, креативних, юридично обґрунтованих способів вирішення актуальних проблем права.

При цьому при реалізації положень науки і правової доктрини на практиці можуть виникати певні проблемні моменти.

Варто зазначити, що передусім самі судді є науковцями і беруть активну участь у різних наукових конференціях та публікують свої думки щодо тих чи інших правових проблем. Такі наукові публікації суддів, зокрема Верховного Суду (далі – ВС) є також складовою доктринальних розробок. На практиці це інколи призводить до заявлення учасниками справи таким суддям відводів, посилаючи на їх упередженість при розгляді справи, якщо, наприклад, щодо схожих у справі обставин суддя писав у науковій статті свій висновок або виступав публічно з ним на конференції. Як приклад, у справі № 908/137/18 судді-доповідачу було заявлено відвід з підстав висловлення суддею у своїй докторській дисертації 2006 року (касаційний розгляд справи відбувався у 2019-2020 роках) своєї думки щодо теми, яка певним чином стосувалася матеріалів даної справи, також викладених на її сторінці у соціальній мережі висновків з цієї ж теми, також публічних наукових виступів на цю тему, а також не отримання висновку Науково-консультативної ради при ВС з питання, що стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати ВС. При розгляді заяви про відвід Велика Палата ВС акцентувала, що зазначені підстави не можуть слугувати причиною відводу, зокрема наукові дослідження або публічні вислови з питань, які дотичні до означеної проблематики, а не до справи № 908/137/18, не можуть бути підставами для обґрунтованих об'єктивних сумнівів у неупередженості чи браку неупередженості у судді [6]. Отже, наукові доробки суддів не повинні ставати підставою для відводів, адже вони не можуть підтверджувати їх упередженість при вирішенні конкретної справи.

Процесуальним законодавством закріплено, що після передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або Великої Палати ВС визначений у ній суддя-доповідач за необхідності може звернутися до відповідних фахівців Науково-консультативної ради (далі – НКР) при ВС задля отримання наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд Великої Палати (ч. 7 ст. 404 Цивільно-процесуального кодексу України). Варто зазначити, що

у таких справах обов'язково є виключна правова проблема, вирішення якої необхідне для забезпечення розвитку права і формування єдиної правозастосовної практики (судової доктрини) [7]. При цьому певна проблема виникає в тому, що суддя може звернутися за правовим висновком виключно до членів НКР, які хоча відповідно до статті 47 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і є висококваліфікованими фахівцями у сфері права, проте вони можуть не належати до спеціалістів з певних вузькоспеціалізованих правових питань, відповідь на які і потрібно надати у висновку. Тобто тут доцільним виступає розширення кола суб'єктів, до яких Суд має право звертатися з метою отримання правового висновку з питань, що постали у справі.

В ряді зарубіжних країн, зокрема США, Грузія та міжнародних судових інстанцій, таких як Європейський суд з прав людини, Європейський суд справедливості, Міжамериканський суд з прав людини досить популярним є інститут *amicus curiae*, який сягає своїм корінням ще римського права. Його сутність полягає передусім у комунікації вченого-правника з судом шляхом надання правового висновку у справі. В Україні на сьогодні спостерігаються лише початкові етапи впровадження цього інституту в національну правову систему. Правом розгляду таких правових висновків поки що користується виключно КСУ. Відповідно до статті 69 Закону України «Про Конституційний Суд України» з питань, винесених на розгляд Суду, до Сенату або Великої палати можуть подаватися письмові обґрунтовані юридичні висновки (*amicus curiae*). Суд на власний розсуд вирішує питання про долучення таких висновків до справи та їх розгляд [8]. Варто зазначити, що самі судді КСУ наполягають на необхідності розвитку та вдосконалення цього інституту. Так, 26.12.2021 у КСУ відбулася фахова дискусія на тему «Міжнародний та національний досвід функціонування інституту *amicus curiae*». Правники аналізували міжнародний досвід реалізації зазначеного інституту та прийшли до висновку щодо необхідності його розвитку в Україні, зокрема, було акцентовано на відсутності у КСУ права звертатися до Європейського суду з прав людини за консультативним висновком відповідно до протоколу № 16 [9]. Також варто наголосити на відсутності можливості застосування *amicus curiae* ВС та національними судами. Зокрема, це пояснюється відсутністю на сьогодні нормативного регулювання правил врахування судами фактичної або правової інформації, наданої у справі

особами, які не є членами НКР. Враховуючи досвід функціонування інституту *amicus curiae* в зарубіжних країнах та в КСУ, можна стверджувати про значний його потенціал, який можна використати як механізм налагодження співпраці з суспільством та демократичними інститутами. Отже, вбачається доцільним надання права співпраці з правовими радниками не лише КСУ, а й ВС та національним судам, адже неупереджена допомога з тлумачення законів не лише не буде зайвою для судів, а й призведе до більш ефективного та швидкого вирішення справ.

Розглядаючи питання правової доктрини, варто зосередитись на реалізації її в діяльності ВС. Як слушно писали В. Уркевич та М. Шумило у своїй статті: «Аналізуючи питання правової доктрини у практиці найвищого судового органу, необхідно зазначити, що суд касаційної інстанції може застосовувати існуючі доктрини або ж, навпаки, їх генерувати» [2]. З приводу існуючих доктрин, то передусім мова йде про так звані римські максими, які мають римське коріння і базуються на основних положеннях про справедливість, добросовісність та розумність. Використання максимів пояснюється тяжінням правової системи України до романо-германської сім'ї, в основу якої покладено положення римського права. При цьому необхідність їх застосування судами обумовлена недосконалістю закона та швидким розвитком суспільних відносин. Суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду Василь Крат у своїй доповіді навів найпоширеніші римські максими, які сьогодні широко використовуються ВС. Таким принципом, зокрема є *contra proferentem* – слова договору повинні тлумачитися проти того, хто їх написав. Це положення використовується у разі, якщо з'ясувати справжній зміст відповідної умови договору неможливо за допомогою загальних підходів до тлумачення змісту правочину, передбачених у частинах третій та четвертій статті 213 ЦК України. Тобто особа, яка включила ту або іншу умову в договір, повинна нести ризик, пов'язаний з неясністю такої умови, незалежно від того, чи є ця умова стандартною, чи розроблена особою самостійно. Принцип *favor contractus* (тлумачення правочину на користь його дійсності) повинен застосовуватись Судом при дотриманні положень цивільного права щодо добросовісності, справедливості та розумності і його сутність полягає в тлумаченні будь-яких сумнівів щодо дійсності, чинності та виконаності правочину на користь його дійсності, чинності та виконаності. Доктрина заборони суперечливої пове-

дінки (*venire contra factum proprium*) базується на принципі добросовісності і полягає в тому, що поведінка особи не повинна суперечити попереднім заявам або попередній поведінці за умови, що сторона розумно покладається на них [10]. Отже, активне застосування ВС римських максимів стверджує про подальший розвиток національної правової системи України і її інтеграцію до тенденцій романо-германської правової сім'ї.

Аналізуючи питання правової доктрини слід також акцентувати на використанні правових доктрин КСУ. Орган конституційної юрисдикції часто аргументує свої рішення доктриною, яка стає частиною правової позиції Суду. Хоча у Законі України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) відсутні положення щодо офіційної ролі доктрини під час прийняття актів КСУ, це не заперечує її важливості для правозастосування. Так, Закон у ст. 69 закріплює, що у разі потреби Колегія, Сенат, Велика палата під час підготовки справи до розгляду та конституційного провадження у справі можуть призначати експертизу та залучати спеціалістів до участі в конституційному провадженні. При цьому спеціалісти та експерти відповідно до ст. 70 визнаються учасниками конституційного провадження. А статтею 41 Закону регламентовано створення Науково-консультативної ради при Конституційному Суді з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності Конституційного Суду, що потребують наукового забезпечення [8]. Як стверджує М. Орзіх: «Приписи Закону і практика КСУ, зміст окремих думок суддів дають підстави вважати доктрину джерелом права, роль якої для КСУ саме як «джерела права зростатиме» аж до того, щоб визначити його як «суд доктринального права» [5]. Отже, закріплення безпосереднь в ЗУ «Про Конституційний Суд України» положення щодо значення доктрини під час прийняття актів КСУ вбачається доречним, адже це офіційно би закріпило роль доктрини в практиці Суду, яка є неоціненною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висвітлені в роботі аспекти свідчать, що правова доктрина може бути виражена, зокрема у вигляді наукових статей, монографій, рекомендацій, коментарів відомих вчених, зокрема членів НКР, які можуть використовуватися суддями Верховного Суду та Конституційного суду України при формуванні своїх правових позицій та як підстава для своїх майбутніх рішень. При цьому варто відрізнити доктринальні розробки від звичайних наукових досліджень вчених,

передусім доктриною є ті наукові доробки, які отримали загальне визнання вчених-правників в силу їх доведеності, доказовості та обґрунтованості. В свою чергу треба відзначити про величезний вплив правової науки на становлення правової доктрини та про їх нерозривний зв'язок. Семеніхін зазначає, що за допомогою доктрини здійснюється перехід вироблених юридичною наукою понять, принципів, конструкцій, без яких неможливе розуміння й ефективне використання правових інститутів, у сферу нормативних настанов свідомості юристів [3]. Тобто мова йде про те, що в основу правової доктрини завжди покладено юридичне знання у формі правових категорій, понять, принципів, концепцій, презумпцій, вироблене правовою наукою. При цьому правова наука є змінною і завжди налічує багато правових позицій вчених, які мають різні погляди щодо регулювання того чи іншого питання. Правова ж доктрина є сталою, характеризується як продукт спільної діяльності вчених-правників, що прийшли до єдиного підходу у регулювання певного державно-правового явища. Правова доктрина завжди має науково-прикладний характер, що проявляється в тому, що вона не лише обґрунтовує шляхи вирішення проблем, але і має реальний вплив на розвиток суспільства та держави. Доктринальні положення на практиці широко використовуються в процесі тлумачення правової норми, при підготовці законопроектів і покладаються в основу нормативно-правового акту чи рішення органу влади. Тому доктрина завжди формується з метою поширення її положень на практиці для регулювання державно-суспільних явищ, натомість положення правової науки є лише основою для формування доктрини та самі по собі не спрямовані на регулювання тієї чи іншої проблеми. Проведене дослідження дає також підстави стверджувати, що при практичній реалізації положень правової доктрини юристи-практики стикаються з певними проблемами, що пояснюється недосконалістю законодавчого регулювання даного питання. Варто, зокрема, наголосити на необхідності розширення кола осіб, до яких можуть звертатися судді Верховного Суду щодо отримання правового висновку щодо відповідного питання, адже не завжди члени Науково-консультативної ради є спеціалістами вузькоспеціалізованих правових питань, вирішення яких необхідне для ухвалення правильного судового рішення. Також доцільним вбачається подальший розвиток інституту *amicus curiae*, сутність якого полягає у комунікації вченого-правника

з судом шляхом надання правового висновку у справі. На сьогодні правом отримувати такі правові висновки наділений виключно Конституційний Суд, проте обґрунтованою вважається необхідність надання такого права і Верховному Суду, що призведе до більш ефективного та швидкого відправлення правосуддя. Тому варто на законодавчому рівні закріпити правила врахування судами фактичної або правової інформації, наданої у справі особами, які не є членами Науково-консультативної ради. Також враховуючи роль доктрини при прийнятті рішень Конституційним Судом України, можна говорити про необхідність закріплення безпосередньо в ЗУ «Про Конституційний Суд України» положення щодо значення доктрини під час прийняття актів КСУ, адже це офіційно би закріпило неопінену роль доктрини в практиці Суду. В цілому в Україні спостерігається значуща роль правової науки та доктрини, що зумовлено становленням нашої держави як демократичної, соціальної, правової, яка відповідає стандартам верховенства права, забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина. Тому можна стверджувати, що Україна має значний потенціал для подальшого розвитку і удосконалення науки і правової доктрини, що, в свою чергу, забезпечить розвиток та вдосконалення права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Костицький М. Конституційний Суд і правова доктрина. Доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України: зб. матеріалів і тез наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 28 жовтня 2020 р). Київ: Ваїте, 2020. 100 с., С. 25-28 URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirka_28.10.2020.pdf (дата звернення: 12.11.2022).
2. В. Уркевич, М. Шумило. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання. Юридична газета, 2022 рік: стаття. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuyut-liniyi-peretinannya.html> (дата звернення: 12.11.2022).
3. Семеніхін І. В. Правова доктрина: поняття, ознаки, структура. Problems of Legality (E-Journal), 2016 рік: стаття. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584168.pdf> (дата звернення: 12.11.2022).
4. А. Є. Шевченко, М. В. Кармаліта. Вплив правової доктрини на правотворчий процес в Україні. Юридичний вісник 3 (36), 2015 рік: стаття. URL: [file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/Downloads/alexi,+12%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/Downloads/alexi,+12%20(1).pdf) (дата звернення: 12.11.2022).
5. М. Орзіх. Доктрина в діяльності Конституційного Суду України. Вісник Конституційного Суду України № 4–5/2011, 2011 рік:

стаття. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6sBnzoPBbPMJ:www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Vksu_2011_4-5_9.pdf&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua (дата звернення: 12.11.2022).

6. Єдиний державний реєстр судових рішень. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 04 лютого 2020 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87485407> (дата звернення: 12.11.2022).
7. Цивільно-процесуальний кодекс України: станом на 6 лист. 2022 р. / Верховна Рада України № 1618-IV від 18.03.2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6298> (дата звернення: 13.11.2022).
8. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 13.11.2022).
9. Конституційний Суд України: офіційний веб-сайт. Результати фахової дискусії на тему «Міжнародний та національний досвід функціонування інституту amicus curiae» від 26.11.2021. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/ukonstytuciyному-sudi-ukrayiny-obgovoryly-praktychne-zastosuvannya-instytutu-amicus-curiae> (дата звернення: 13.11.2022).
10. В. Крат. Прояви римських ідей у сучасній судовій практиці: презентація виступу від 07 липня 2022 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_07_Krat.pdf (дата звернення: 14.11.2022).

REFERENCES:

1. Kostytskyi M. Konstytutsiyni Sud i pravovadoktryna [Constitutional Court and legal doctrine]. Doctrinal approaches in the activity of the Constitutional Court of Ukraine: a collection of articles of the scientific and practical online conference. Kyiv, Vaite, 2020. pp. 25-28. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/zbirka_28.10.2020.pdf
2. V. Urkevych, M. Shumylo. Nauka, pravo ta Verkhovnyi Sud: yaki isnuyut lini peretynannya [Science, Law and the Supreme Court: Where the Lines Intersect]. Legal newspaper, 2022, article. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuyut-liniyi-peretinannya.html>
3. Semenikhin I. V. Pravova doktryna: poniattia, oznaky, struktura [Legal doctrine: concepts, features, structure]. Problems of Legality (E-Journal), 2016, article. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/233584168.pdf>
4. A. Ye. Shevchenko, M. V. Karmalita. Vplyv pravovoi doktryny na pravotvorchyi protses v Ukraini [The influence of legal doctrine on the law-making process

- in Ukraine]. Legal Bulletin 3 (36), 2015, article. URL: file:///C:/Users/%D0%92%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0/Downloads/alexi,+12%20(1).pdf
5. M. Orzikh. Doktryna v diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Doctrine in the activity of the Constitutional Court of Ukraine]. Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine No. 4–5/2011, 2011, article. URL: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6sBnzoPBBpMJ:www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26IM AGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF/Vksu_2011_4-5_9.pdf&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua
 6. Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen. Ukhvala Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 04 liutoho 2020 roku [Unified state register of court decisions. Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court dated February 4, 2020]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87485407>
 7. Tsyvilno-protsesualnyi kodeks Ukrainy [Civil Procedure Code of Ukraine] as of November 6 2022 / Verkhovna Rada of Ukraine No. 1618-IV dated March 18, 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6298>
 8. Pro Konstytutsynyi Sud Ukrainy: Zakon Ukrainy [About the Constitutional Court of Ukraine: Law of Ukraine] dated 07.13.2017 No. 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
 9. Konstytutsiynyi Sud Ukrainy: ofitsiynyi veb-sait [Constitutional Court of Ukraine: official website]. The results of the professional discussion on the topic «International and national experience of the functioning of amicus curiae» dated November 26, 2021. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/u-konstytuciynomu-sudi-ukrayiny-obgovoryly-praktychne-zastosuvannya-institutu-amicus-curiae>
 10. V. Krat. Proiavy rymsskykh idei u suchasniy sudovii praktytsi: prezentatsiia vystupu vid 07 lypnia 2022 roku [V. Krat. Manifestations of Roman ideas in modern judicial practice: presentation of the speech from July 7, 2022]. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_07_07_Krat.pdf